

KRIZA KÖNYVTÁR

A könyv megjelenését a

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG
MINISZTERIUMA

támogatta

Adorjáni Rudolf Károly

**Lukács Sándor ravai búcsúztatói
1930–1938 között**

A szöveget gondozta
Jakab Albert Zsolt
Keszeg Vilmos

Kriza János Néprajzi Társaság
Kolozsvár, 2006

Kiadja a KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG
400162 Kolozsvár, Croitorilor (Mikes) u. 15.
telefon/fax: +40 264 432 593
e-mail: kriza@mail.dntcj.ro

© Adorjáni Rudolf Károly
© Kriza János Néprajzi Társaság
© Néprajzi Múzeum, Budapest

A kézirat a Néprajzi Múzeum adattárában
EA 27530 jelzet alatt található.
Ezúton köszönjük az intézet hozzájárulását az anyag közléséhez.

Borítóterv és tipográfia
Könczey Elemér

A borító Péterfy László fotójának
a felhasználásával készült.
Számítógépes tördelés
Balázs Júlia

ISBN
973–8439–27–2
978–973–8439–27–6

Készült a kolozsvári Gloria és IDEA nyomdában
Igazgató: Nagy Péter

Bevezetés

A halotti verses-énekes búcsúztatók értékelését, a néprajzi irodalomba való beillesztését Kríza Ildikó és Bartha Elek munkáikban elvégezték (Kríza 1993: 9–32, Bartha 1995: 5–30). Kimutatták, hogy a 17–18. században a halottbúcsúztató versek a birtokos családok tagjai felett hangzottak el, majd a szokás a 19. század elején a falusi paraszti közösségekben is elterjedt. Egyes egyházak tiltó rendelkezései ellenére az utóbbi évtizedekben is szokásban volt, s egyes helyeken ma is gyakorolják.

Az unitáriusok lakta vidékeken a 17. század elején a verses halottbúcsúztatás már szokásban lehetett. Azt már nem tudjuk megállapítani, hogy csupán a módosabb családokban, vagy a paraszti közösségekben is gyakorolták-e. Elvégzése mindenképpen a papok teendői közé tartozott. Ezt igazolja az 1643. évi, nyárádszentlászlói zsinat tiltó rendelete: „A pap a halottat az élőktől ne búcsúztassa, versifikálást ne tégyen” (Boros 1932: 10). Ennek ellenére a búcsúztatók nem némultak el. A kolozsvári kollégium diákjai az előkelőbb halottak temetésére verses búcsúztatókat írtak és mondtak. Némelyiket ki is nyomtatták. Néhány erről szóló feljegyzést idézek: „1669. nov. 22-én Keresztesi Ferenc úr temetésén a halotti versekért nem adtak semmit, hallatlan.” 1689. május 14-én, Szentiványi (Márkos) Dániel püspök temetésére a diákok „nagyobb tisztesség okáért” halotti verseket nyomtattak. 1693. március 29-én „Tks. és nzt. Tholdalagi János úr temetésén búcsúztatót szavalt Kövendi Tamás diák egy mendicanssal váltogatva” (Benczédi 1886: 354–356, Benczédi 1887: 116–120, Benczédi 1887: 250–253).

Az 1643-as zsinati végzésnek a papok részéről nem sok foganatja lehetett, mert 1744-ben újabb rendelet keletkezett. Ez a papot már állásától való felfüggesztés terhe alatt tiltja el a verses búcsúztatástól, de a szokást nem tudja megfékezni: „ha pedig orátor által, mesteri búcsúztató énekkel azt a ceremonialis halottja felett valaki elkövettené és végeztetni kívánja – Depositio – salari nem tilalmaztatik” (Boros 1932: 10).

A búcsúztató így került a mesterek és a kántorok teendői közé. Az egykori Küküllői Unitárius Egyházkör 1816. évi vagyonszeírása egyházközségeként felsorolja, hogy a temetési búcsúztatásért a mesterek mennyi fizetést kapnak.¹ Désfalván a halott feletti búcsúztatásért a mesternek 24 pénz járt, Bethlenszentmiklóson, Haranglábbon és

¹ *Egyházköri vagyonszeírás*. 1816: 18, 20, 41, 60, 72, 78, 91, 114.

Kissároson 3 máriás. Hasonlóképpen Magyarszentbenedeken, Dom-bón és Dicsőszentmártonban is. Ádámoson a búcsúztató énekléséért 4 susták illette az énekest.

Verses–énekes mesteri vagy kántori búcsúztatókat az unitáriusok által lakott tájegységekről több helyről ismerünk.

Aranyosszékről Keszeg Vilmos gyűjtött „század elején keletkezett, illetve később írt búcsúztatókat” – tudósít Kriza Ildikó (Kriza 1993: 30; vö. Keszeg 2000, Keszeg 2002, Keszeg 2004. II 292–327). A Kiss Jakab egykori kövendi kántortól származó 19–20. századi búcsúztatók közül egy a jelen gyűjteményben is szerepel (1. sz. melléklet).

Erdővidékről, 1918-ból ismerünk felsőrákosi búcsúztatót. Az unitárius búcsúztatók klasszikus hazája a két Homoród mente.² Megírásuk a múltban és a jelenben is a kántorok szolgálatába tartozik. Ha nincs tanfolyamot végzett kántor, akkor jóhangú, autodidakta falusi énekvezérek szerkesztik. Ilyen a homoródkarácsonyfalvi Barabás Áron. Kénosban 1946–1957 között szolgált a Nyitrai lelkészházaspár. A férj – Mózes – lelkészként, felesége – az egyházi berkekben ismert neves költőnő, maga is okleveles lelkész, Deák Berta – énekvezérként szolgált a gyülekezetet. A búcsúztatók az ő szerzeményei, férje szószéki szolgálata után orgonakísérettel énekelte őket. A nyolc szótagúakat, négysorosokat a 289. számú temetési ének, a 16 szótagosokat a 90. zoltár dallamára (2. sz. melléklet). Székelykeresztúr környékéről, Kissolymosból, a múlt század végéről olyan búcsúztató került elő, amit virrasztáskor szoktak énekelni. A virrasztóban lévők a jó hangú, verselő hajlamú előénekes diktálására saját alkotását énekeltek (3. sz. melléklet). Magyarzsákodon 1940 előtt a hozzátartozók által összeállított névsor alapján az énekvezér a halott életét, érdemeit versbe foglalta és sajátos dallammal, a temetési szertartás után a templomban orgonakísérettel elénekelte.

A búcsúztatás második formája az ének nélküli verses búcsúztató. Megszerkesztése és előadása a lelkész feladata volt, aki a szertartás keretében felolvasta. Azokban az egyházközségekben gyakorolták, ahol a képzett vagy a falusi kántornak nem volt verselő tehetsége, de a gyülekezet igényelte a verset. A verselve búcsúztató lelkészek közül kiemelkedik id. Báró József, volt homoródvárosfalvi lelkész, hatvanhét évi szolgálatából 660 búcsúztatót hagyott hátra.³

² A vidék halottbúcsúztatóiról Balázsi Dénes írt tanulmányt (Balázsi 2000).

³ A lelkész leánya, Báró Hajna a búcsúztatókat az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra nyújtotta be. Megtálalhatók az Etnológiai Adattárban.

A lelkészek között van olyan is, aki egyik szolgálati helyéről – ahol a verses halottbúcsúztatás szokásban volt – átvitte új helyére, ahol addig nem gyakorolták. Így tett Sándor Bálint, egykori homoródjános-falvi lelkész, aki onnan Torockószentgyörgyre távozván, ott is bevezette a verses búcsúztatókat és a szokást gyakorolta szolgálati évei alatt. Fóris Géza nyugalmazott lelkész, szintén kénosi születésű, a szokást Pipére vitte magával. 1957–1993 között minden halottra búcsúztatót írt és mondott, ami addig ott ismeretlen szokás volt. Szerzeményeiből egyet sikerült megmentenem (4. sz. melléklet). A többit – fájdalom – elégette.

A halottbúcsúztatók harmadik formája a prózai búcsúztató, ami az ún. nemzetséglevél alapján készül, az elhunyt rövid életrajzi adatait s azoknak a nevét tartalmazza, akiktől a halott elbúcsúzik. Ennek is három változata van: a hozzátartozók, vérbeli és műrokonok, ismerősök, szomszédok név szerinti felsorolása; csak a hozzátartozók és szűkebb körű rokonság nevét említi, a többi ismerős gyűjtőfogalomba kerül; csak a szűkebb körű rokonságot nevezik meg, nevek nélkül, gyűjtőfogalomban.

Jelen kiadvány Lukács Sándor unitárius lelkész 1930–1938 között szerzett 92 ravai verses halottbúcsúztatóját foglalja magába.

Tartalom

Bevezetés	5
Lukács Sándor	8
Rava	13
Lukács Sándor és Rava viszonya	15
A búcsúztatók helye a ravai temetkezési szokások keretében ...	18
A temetés	24
A búcsúztató	28
A búcsúztatót követő szokások	52
A gyász	55
Befejezés	58
Irodalom	60
Mellékletek	62
1. sz. melléklet. Kiss Jakab búcsúztató verse	62
2. sz. melléklet. Nyitrai Deák Berta búcsúztató versei	63
3. sz. melléklet. Kivonat az Unitárius Közlönyből	70
4. sz. melléklet. Főris Géza gyászjelentője	72
5. sz. melléklet. A gyászmenet szerkezete	78
6. sz. melléklet. A ravai halotti búcsúztatók időrendi mutatója ...	79
Halottbúcsúztatók	82
(1.) Fülöp Lídia	82
(2.) Rosonci Zelma	82
(3.) Búcsúztató [Izsák Eszter]	83
(4.) Búcsúztató [özv. Dankuj Jánosné]	85
(5.) Marosi Rozália	86
(6.) Végbúcsúztató [Györfi József]	88
(7.) Búcsúztató [özv. Bodó Györgyné]	90
(8.) [Andrási Árpád]	91
(9.) Búcsúztató [Dankuj Vilmos]	92
(10.) Búcsúztató [Kecskés Izsák]	94
(11.) Andrási Margit	96
(12.) Búcsúztató [id. Hankó János]	97
(13.) Búcsúztató [Szederjesi Dezső]	100
(14.) Búcsúztató [Jeremiás Rákhel]	102
(15.) Búcsúztató [özv. Nagy Dénesné]	103
(16.) Búcsúztató [Kovács Juliska]	105
(17.) Búcsúztató [Csíki József]	107
(18.) Búcsúztató [Csiki Vilma]	108

(19.) Búcsúztató [Berecki Lajos]	110
(20.) Búcsúztató [Izsák Juliánna]	113
(21.) Búcsúztató [Nagy Dániel]	115
(22.) Búcsúztató [Bíró Antal]	117
(23.) Búcsúztató [Marosi György]	118
(24.) Búcsúztató [Bíró Marcsa]	120
(25.) Búcsúztató [Fülöp Dénes]	121
(26.) Búcsúztató [Hegedűs Juli]	123
(27.) Búcsúztató [Andrási Mózes]	124
(28.) Halotti búcsúztató [Kecskés Mózes]	126
(29.) Halotti búcsúztató. [Nagy Ödön]	127
(30.) Halotti búcsúztató. [Nagy Julianna]	130
(31.) Halotti Búcsúztató [Szederjesi Lajos]	131
(32.) Búcsúztató. [Miklós Zsuzsa]	134
(33.) Halotti búcsúztató [Andrási Dénes]	137
(34.) Halotti búcsúztató [Dankuj Jánosné]	138
(35.) Búcsúztató [Csíki András]	139
(36.) Búcsúztató [Fülöp Géza]	141
(37.) Búcsúztató [Gergely Zsuzsa]	143
(38.) Búcsúztató. [Koncz Erzs]	144
(39.) Halotti búcsúztató [Györfi József]	146
(40.) Halotti búcsúztató [Török Ilona]	147
(41.) Halotti búcsúztató [Magyar János]	148
(42.) Búcsúztató [Kecskés Rákhel]	149
(43.) Halotti búcsúztató [id. Andrási Sándor]	152
(44.) Halotti búcsúztató [Nagy Imre]	155
(45.) Halotti búcsúztató. [Fülöp Andrásné]	157
(46.) Halotti búcsúztató [Losonczy János]	158
(47.) Halotti búcsúztató [Jakab Istvánné]	160
(48.) Halotti búcsúztató [Kecskés Irmuska]	161
(49.) Halotti búcsúztató. [Bálint Rákhel]	163
(50.) Halotti búcsúztató [Andrási Katalin]	164
(51.) Halotti búcsúztató [Marosi Rebeka]	166
(52.) Halotti búcsúztató [Pipei Erzsébet]	168
(53.) Búcsúztató [Hankó Róza]	171
(54.) Halotti búcsúztató [Kecskés András]	172
(55.) Halotti búcsúztató [Jakab József]	174
(56.) Halotti búcsúztató [Miklós Lajos]	175
(57.) Halotti búcsúztató [Miklós Mihály]	177
(58.) Halotti búcsúztató [Bíró Károly]	181

(59.) Halotti búcsúztató. [Özv. Izsák Dánielné]	185
(60.) Halotti búcsúztató. [Fülöp Poli]	188
(61.) Halotti búcsúztató [id. Nagy István]	190
(62.) Halotti búcsúztató [ifj. Szederjesi András]	192
(63.) Halotti búcsúztató [Izsák Lőrinc]	194
(64.) Halotti búcsúztató [id. Szederjesi Péter]	199
(65.) Halotti búcsúztató [özv. Vajda Dénesné]	202
(66.) Halotti búcsúztató. [Illyés Zakariás]	204
(67.) Halotti búcsúztató [Kecskés Zakariás]	207
(68.) Halotti búcsúztató [Ilyés Rebeka]	211
(69.) Halotti búcsúztató [id. Fülöp Gergelyné]	214
(70.) Halotti búcsúztató [id. Rozsonczi András]	216
(71.) Búcsúztató [Szederjesi Rákhel]	217
(72.) Halotti búcsúztató [Nagy Lenke]	219
(73.) Halotti búcsúztató [Magyari Lőrincz]	221
(74.) Halotti búcsúztató [Bálint Ilona]	223
(75.) Halotti búcsúztató [id. Rozonci János]	225
(76.) Halotti búcsúztató [Szász Ibolya]	227
(77.) Halotti búcsúztató [Nagy Domokos]	229
(78.) Halotti búcsúztató [Fülöp Mózes]	230
(79.) Halotti búcsúztató [Marosi Márton]	233
(80.) Halotti búcsúztató [Kecskés Ráki]	234
(81.) Halotti búcsúztató [id. Hankó Dénes]	236
(82.) Halotti búcsúztató [id. Hankó Lőrinc]	239
(83.) Halotti búcsúztató [ifj. Andrási Juli]	242
(84.) Halotti búcsúztató [Nagy Dániel]	245
(85.) Halotti búcsúztató [Izsák Vencel]	247
(86.) Halotti búcsúztató [Szász Mártonné]	249
(87.) Halotti búcsúztató [özv. Andrási Jánosné]	252
(88.) Halotti búcsúztató [Hankó György]	254
(89.) Halotti búcsúztató [Izsák Dénes]	257
(90.) Halotti búcsúztató [Magos Dénes]	261
(91.) Halotti búcsúztató [Izsák András]	264
(92.) Halotti búcsúztató [kisgyerek]	266
Helynévmutató	268